

DE WEG VAN GOED NAAR GROOTS

LEVEN MET INTEGRITEIT
IN UITDAGENDE TIJDEN

Right Thing, Right Now

RYAN HOLIDAY

De vier deugden

Lang geleden kwam Hercules bij een tweesprong. Op een stille weg in het heuvelachtige Griekenland, in de schaduw van knoestige pijnbomen, maakte de beroemde held uit de Griekse mythologie kennis met zijn lot.

Waar of wanneer het precies was, dat weet niemand. We lezen erover in de verhalen van Socrates. We zien het terug in de prachtigste kunst uit de renaissance. We kunnen zijn ontluisende energie, zijn stevige spierballen en zijn angst voelen als we naar de klassieke cantate van Bach luisteren. Als John Adams in 1776 zijn zin had gekregen, zou Hercules op die tweesprong vereeuwigd zijn op de officiële stempel van de zojuist opgerichte Verenigde Staten.

Want op die plek, voordat de held wereldberoemd zou worden vanwege zijn twaalf werken, voordat hij de wereld had veranderd, kreeg Hercules te maken met een lastige situatie, een die zijn leven voorgoed zou veranderen.

Welke richting zou hij kiezen? Waar zou hij naartoe gaan? Dat is waar het in dit verhaal om draait. Alleen, onwetend, onzeker, wist Hercules het net zoals zoveel anderen niet.

Waar de weg zich splitste, stond een knappe godin die hem elke verleiding aanbood die hij zich maar kon voorstellen. Gehuld in een mooie jurk bood ze hem een gemakkelijk leven aan. Ze zwoer dat hij nooit meer te maken zou krijgen met be-

geerte, ongeluk, angst of pijn. Volg mij, zei ze, en al je wensen zullen worden vervuld.

Op het andere pad stond een streng kijkende godin in een zuiver wit gewaad. Zij riep hem op zachtere toon. Ze beloofde geen beloningen, behalve het soort beloningen dat je kreeg na hard werken. Het zou een lange reis zijn, zei ze. Er zouden opofferingen worden gevraagd. Er zouden enge momenten zijn. Maar het was een reis die paste bij een god. Het zou van hem de persoon maken tot wie zijn voorvaderen hem graag wilden zien uitgroeien.

Was dit echt? Is het waargebeurd?

Doet het ertoe als het slechts een legende is?

Ja, want dit is een verhaal dat over ons gaat.

Over ons dilemma. Over onze eigen tweesprong.

Voor Hercules was het een keuze tussen ondeugd en deugd, de gemakkelijke en de moeilijke weg, het veel betreden pad en het pad dat minder mensen kozen. Een keuze waar we allemaal mee te maken krijgen.

Hercules aarzelde slechts even en koos toen de weg waardoor zijn leven een grote wending nam.

Hij koos voor deugd.

‘Deugd’ kan ouderwets lijken. Toch kan deugd, *arete*, worden vertaald als iets heel eenvoudigs en tijdloos: uitmuntendheid. Moraal, lichamenlijk, geestelijk.

In de oudheid bestond deugd uit vier belangrijke onderdelen.

Moed.

Zelfbeheersing.

Rechtvaardigheid.

Wijsheid.

Keizer-filosoof Marcus Aurelius noemde ze de ‘maatstaven van goedheid’. Miljoenen mensen kennen ze als de kardinale deugden, vier bijna universele idealen die door het christendom

en het merendeel van de westerse filosofie zijn overgenomen. Maar ook in het boeddhisme, hindoeïsme en bijna elke andere levensbeschouwing die je je maar kunt bedenken, worden ze net zo hoog geschat. Zoals C.S. Lewis uitlegde, heten ze niet 'kardinaal' omdat ze door de kerkelijke autoriteiten worden opgelegd, maar omdat ze afstammen van het Latijnse *cardo*, dat as of spil betekent.

Deze deugden zijn cruciaal. Ze vormen de spil van een goed leven.

Ze vormen ook het onderwerp voor dit boek en voor deze reeks.

Vier boeken.* Vier deugden.

Eén doel: je helpen kiezen...

Moed, dapperheid, uithoudingsvermogen, standvastigheid, eer, opoffering...

Zelfbeheersing, gematigdheid, kalmte, evenwichtigheid...

Rechtvaardigheid, eerlijkheid, dienstbaarheid, kameraadschap, goedheid, vriendelijkheid...

Wijsheid, kennis, scholing, waarheid, zelfreflectie, rust...

Dit zijn belangrijke deugden als je in elk opzicht een eervol, roemrijk en uitstekend leven wilt leiden. Karaktereigenschappen die John Steinbeck zo treffend omschreef als 'plezierig en gewenst door de eigenaar ervan. Ze zorgen ervoor dat hij daden verricht waarop hij trots en waarover hij tevreden kan zijn.' Maar de 'hij' heeft hier betrekking op iedereen. Er bestond geen vrouwelijke variant van het woord *virtus* in Rome. Deugd was niet mannelijk of vrouwelijk, het woord bestond gewoon.

Dat is nog steeds zo. Het maakt niet uit of je een man of een vrouw bent. Het maakt niet uit of je lichamenlijk sterk bent of ontzettend verlegen, een genie of slechts redelijk intelligent. Om

* Dit is het derde boek.

het juiste te doen heb je bijna altijd moed nodig, net zoals discipline onmogelijk is zonder de wijsheid die je vertelt wat de moeite waard is om te kiezen. Wat voor zin heeft moed als hij niet wordt toegepast voor rechtvaardigheid? Wat voor zin heeft wijsheid als ze ons niet bescheidener maakt?

Noord, oost, zuid, west: de vier deugden zijn als een soort kompas (er is een reden dat de vier windrichtingen op een kompas de 'kardinale richtingen' worden genoemd). Ze leiden ons. Ze laten ons zien wie we zijn en wat echt is.

Aristoteles omschreef deugd als een soort ambacht, iets wat je kunt najagen, net zoals iemand de beheersing van een beroep of een vaardigheid najaagt. 'We worden bouwers door te bouwen en we worden harpisten door de harp te bespelen,' schrijft hij. 'Op dezelfde manier kunnen we rechtvaardig worden door rechtvaardige daden te verrichten, zelfbeheersing verwerven door beheerst te handelen, dapper worden door dapper te handelen.'

Deugd is iets wat we doen.

Het is iets waarvoor we kiezen.

Niet één keer, want de tweesprong waarop Hercules zich bevond was geen eenmalige gebeurtenis. Het is een dagelijkse uitdaging, een waarmee we niet slechts één keer maar constant, herhaaldelijk, te maken krijgen. Zullen we egoïstisch of onbaatzuchtig zijn? Dapper of bang? Sterk of zwak? Wijs of dom? Zullen we een goede gewoonte aanleren of een slechte? Moedig zijn of juist laf? Onwetend zijn of een nieuw idee onderzoeken?

Hetzelfde blijven... of groeien?

De gemakkelijke weg of de juiste weg?

Inleiding

Rechtvaardigheid, die stralende versiering van deugd
waardoor een goed iemand de titel van groots verkrijgt.

– CICERO

Het duidelijkste bewijs dat rechtvaardigheid de belangrijkste van alle deugden is krijg je als je haar verwijderd. Dan zien situaties er buitengewoon grimmig uit. De aanwezigheid van onrechtvaardigheid maakt elke andere goede deugd, zoals moed, discipline, wijsheid, elke vaardigheid of prestatie meteen waardeloos... of nog erger.

Moed om het slechte na te jagen? Een briljant persoon zijn zonder moraal? Zelfdiscipline om perfect egoïstisch te worden? Er wordt gezegd dat als iedereen altijd rechtvaardig zou handelen, we niet zoveel behoefte zouden hebben aan moed. Terwijl discretie tot minder dapperheid leidt en plezier ons verlichting geeft van overmatige zelfbeheersing, wezen de oude Grieken ons erop dat er geen deugd is die de tegenhanger is van rechtvaardigheid.

Dat is gewoon zo.

Daar draait het gewoon om.

Bij elke deugd. Bij elke daad. Bij al onze levens.

Niets is juist als we niet doen wat juist is.

Waarschijnlijk zegt het iets over onze huidige wereld, want als mensen het woord ‘rechtvaardigheid’ horen is hun eerste gedachte niet dat het om fatsoen of plicht gaat, maar om het juridisch systeem. Ze denken aan advocaten. Ze denken aan beleid. We maken ons druk over wat legitiem is, we vechten veel meer voor ‘onze rechten’ dan voor wat juist is. Het kan misschien te voor de hand liggend zijn om dit een ‘aanklacht’ tegen moderne waarden te noemen, maar het is moeilijk om het als iets anders te zien.

‘Rechtvaardigheid omvat veel meer dan dat wat er in de rechtbanken plaatsvindt,’ vertelde C.S. Lewis tegen zijn luisteraars tijdens een beroemde lezingenreeks. ‘Het is de oude naam voor alles wat we nu “gerechtigheid” zouden noemen. Eronder vallen eerlijkheid, geven en nemen, betrouwbaarheid, je aan je beloftes houden en alles wat daarbij hoort in het leven.’

Heel eenvoudige ideeën, en toch zo heel erg zeldzaam.

We moeten begrijpen dat rechtvaardigheid niet slechts iets is tussen een burger en de staat. Vergeet een eerlijk proces; wat doe jij? Welk precedent schep je? Rechtvaardigheid is overduidelijk. Handelen we ernaar? Niet alleen op de belangrijke momenten waarop we ons verantwoordelijk voelen, maar ook tijdens de kleinere. Denk aan hoe we een vreemde behandelen, hoe we zakendoen, hoe ernstig we onze verplichtingen nemen, de manier waarop we ons werk doen, de impact die we hebben op de wereld om ons heen.

Natuurlijk houden we ervan om over rechtvaardigheid te praten. Wat is het? Aan wie zijn we het verschuldigd? Van kinds af aan raken mensen opgewonden als het gesprek over rechtvaardigheid gaat, of iemand belazerd is of niet, of we iets wel of niet mogen doen. We vinden het leuk om hypothetische situaties naar voren te brengen, we kunnen eindeloos debatteren over de ingewikkelde uitzonderingen op de regels, de morele consequenties die bewijzen dat niemand perfect is.

Filosofen van nu maken zich druk over ingewikkelde dilemma's en peinen zich suf over zaken als het zogenaamde trolleyprobleem en of de vrije wil wel of niet bestaat. Historici discussiëren over hoe goed of slecht de militaire, politieke en zakelijke beslissingen zijn die onze wereld hebben gevormd, waarbij ze de ene keer zwelgen in de onduidelijkheden terwijl ze de andere keer star zwart-wit oordelen over het eindeloze grijs.

Alsof deze morele keuzes duidelijk en gemakkelijk zijn, of eenmalig in plaats van altijd aanwezig. Alsof wij degenen zijn die de vraag stellen, in plaats van het leven dat de vraag aan ons stelt.

Ondertussen neemt iedereen in slechts de eerste paar uur van de dag tientallen belangrijke ethische en morele beslissingen, en voor vele ervan nemen we niet eens de moeite om er lang over na te denken. Als we denken aan wat we misschien doen in sommige zeer onwaarschijnlijke situaties waarbij veel op het spel staat, bestaat er op elk moment van de dag een oneindig aantal mogelijkheden om met deze ideeën in het echte leven om te gaan. Uiteraard zien we rechtvaardigheid liever als iets abstracts zodat we onszelf kunnen afleiden van (hoe onvolmaakt ook) rechtvaardig handelen.

Pas als we stoppen met discussiëren, kunnen we aan de slag gaan. We blijven juist discussiëren zodat we niet hoeven te handelen.

RECHTVAARDIGHEID ALS MANIER VAN LEVEN

In deze deugdenreeks van de stoïcijnen definieerden we moed eerder als onze nek durven uitsteken, en zelfdiscipline helpt hierbij. Om deze metafoor door te trekken naar rechtvaardigheid, kunnen we rechtvaardigheid definiëren als iets waarin we volharden, of waarvoor we een grens trekken, zoals de beroemde generaal James Mattis deed met zijn *'Flat-Ass Rules'*.

Het is de lijn tussen goed en kwaad, juist en verkeerd, ethisch en onethisch, eerlijk en oneerlijk.

Wat je gaat doen.

Wat je niet doet.

Wat je moet doen.

Hoe je het doet.

Voor wie je het doet.

Wat je bereid bent voor hen te geven.

Valt dit alles in zekere zin te relativieren? Moet je soms compromissen sluiten? Uiteraard, maar we zien nu nog steeds, en door de eeuwen heen en in verschillende culturen, opmerkelijk veel overeenstemming over wat juist is. Het zal je opvallen dat de helden in dit boek, ondanks al hun verschillen qua sekse en achtergrond, in oorlogs- en vredessituaties, de machtigen en de machtelozen, de presidenten en de armen, van activisten tot abolitionisten, diplomaten tot artsen; ze zitten allemaal opmerkelijk op één lijn als het om zaken als geweten en eer gaat. De smaak van mensen is door de eeuwen heen inderdaad voortdurend veranderd, maar toch is men het nog steeds over één ding eens: we bewonderen mensen die zich aan hun belofte houden. We hebben een hekel aan leugenaars en bedriegers. We zijn trots op mensen die zich opofferen voor het algemeen belang en hebben een afkeer van mensen die zich verrijken of beroemd worden over de rug van anderen.

Niemand bewondert egoïsme. Uiteindelijk verachten we het kwaad, de hebzucht en onverschilligheid.

Psychologen hebben redenen om aan te nemen dat zelfs baby's deze zaken kunnen voelen en begrijpen, wat nog meer bewijst dat 'de honger en dorst naar rechtvaardigheid' van jongs af aan al in ons zit.

Het 'juiste' is ingewikkeld... maar het is ook behoorlijk eenvoudig.

Alle filosofische en religieuze tradities – van Confucius tot

het christendom, van Plato tot Hobbes en Kant – draaien om een of andere versie van de gulden regel. In de eerste eeuw v. Chr. vroeg een sceptische filosoof aan Hillel, een joodse oudste, of hij de Thora kon samenvatten terwijl hij op één been stond. Hij kon het zelfs in tien woorden. ‘Heb uw naaste lief,’ zei Hillel tegen de man. ‘De rest is een toelichting daarop.’

Geef om anderen.

Behandel anderen zoals jij graag behandeld wilt worden.

Niet slechts als het je uitkomt of als het gezien wordt, maar vooral als dat niet het geval is.

Zelfs als het niet wederkerig is. Zelfs als het ten koste gaat van jezelf.

‘De woorden van de waarheid zijn eenvoudig en rechtvaardigheid heeft geen subtiele interpretatie nodig, want ze is van zichzelf duidelijk,’ zei toneelschrijver Euripides, ‘maar de woorden van onrechtvaardigheid, die rot vanbinnen zijn, moeten slim worden aangepakt.’ Je herkent rechtvaardigheid als je het ziet, of, op een meer intuïtieve manier, je voelt het, in het bijzonder de afwezigheid en het tegenovergestelde ervan.

Als jongen kwam Hyman Rickover in 1906 naar de Verenigde Staten, omdat zijn familie de joodse pogroms in Rusland wilde ontvluchten. Hij wist zich op te werken op de marineacademie, waar hij werd volgestopt met de klassieke deugden. Tijdens een lange carrière, waarin hij dertien presidenten diende, van Woodrow Wilson tot Ronald Reagan, werd Rickover stilaan een van de machtigste mensen in de wereld. Hij was vooruitstrevend in de introductie van kernboten en kernonderzeeërs, en zette uiteindelijk programma’s op die miljarden dollars aan apparatuur kostten, tienduizenden militairen en fabrieksarbeiders aan het werk hielden en wapens opleverden die enorm vernietigend waren. Zestig jaar lang gaf Rickover leiding aan een generatie van de beste en slimste officieren ter wereld terwijl er wereldoorlogen

woedden en de dreiging van een apocalyptische kernoorlog altijd aanwezig was en zelfs een ongeluk in een kerncentrale of aan boord van een kernonderzeeër vreselijke gevolgen kon hebben.

Rickover zei soms tegen deze leiders van de toekomst dat ze moesten handelen alsof het lot van de wereld op hun schouders rustte (waarbij hij eigenlijk Confucius aanhaalde) en dit was iets wat tijdens zijn carrière bijna het geval was. Maar Rickover was ook een heel normaal mens, iemand met een opvliegend karakter, iemand met collega's en ondergeschikten, een echtgenote, een zoon, ouders, burens, rekeningen die betaald moesten worden, verkeer waaraan hij moest deelnemen. Wat hem leidde, waar hij herhaaldelijk over sprak in toespraken en tijdens briefings, was het belang van het idee van wat goed en fout is, een gevoel van plicht en eer die een persoon kon leiden tijdens de oneindige dilemma's en beslissingen waar diegene mee te maken kreeg. 'Het leven is niet zinloos voor iemand die bepaalde handelingen gewoon als fout beschouwt omdat ze fout zijn, of ze nu wel of niet tegen de wet zijn,' legde hij eens uit. 'Deze morele richtlijnen geven iemand richting. Ze vormen een basis voor zijn gedrag.'

Dit soort morele richtlijnen is waar het in dit boek om draait. Er is geen sprake van ingewikkelde juridische taal of slimme, gevatte opmerkingen. We gaan niet de biologische of bovennatuurlijke wortels van goed en kwaad verkennen. Hoewel we over de belangrijke morele dilemma's van het leven zullen nadenken, is het doel om knopen door te hakken, net zoals de mensen moesten doen die ermee geconfronteerd werden. Het is niet de bedoeling dat we verzanden in hopeloos abstracte zaken. Je vindt hier geen theorie over wetten, er wordt je ook geen hemel aangeboden en er wordt ook niet bedreigd met de hel. Het doel van dit boek is veel eenvoudiger, veel praktischer: we volgen in de traditie van de Grieken in de oudheid, die rechtvaardigheid zagen als een gewoonte of een ambacht, een manier van leven.

Omdat dat is wat rechtvaardigheid moet zijn; geen zelfstandig naamwoord, maar een werkwoord.

Iets wat we doen, niet iets wat we krijgen.

Een vorm van menselijke uitmuntendheid.

Een verklaring van een doel.

Een reeks handelingen.

In een wereld waarin zoveel onzekerheid heerst, in een wereld waarin zoveel buiten onze macht ligt, waarin het kwaad bestaat en regelmatig onbestraft blijft, is de toewijding om rechtvaardig te leven als een schuilplaats voor de storm, een licht in de duisternis.

Dit is waar we naar op zoek zijn. We gebruiken rechtvaardigheid als het noorden op ons kompas, het leidende principe voor ons leven, waardoor we ons laten leiden en begeleiden, door goede en slechte tijden. Net als Harry S. Truman en Gandhi dat deden, Marcus Aurelius en Martin Luther King, Emmeline Pankhurst en Sojourner Truth, Boeddha en Jezus Christus.

Als admiraal Rickover de hoorn op de haak gooide aan het eind van een telefoongesprek, of een vergadering afrondde, vertelde hij niet uitgebreid wat zijn precieze verwachtingen waren. Ook gaf hij geen specifieke instructies over hoe hij wilde dat iets werd gedaan. In plaats daarvan zei hij tegen zijn ondergeschikten iets wat aan de ene kant van een hoger niveau was en tegelijkertijd verhelderend simpel:

‘Doe wat juist is!’

Dus we eindigen deze inleiding met hetzelfde bevel:

Doe wat juist is.

Doe het nu.

Voor jezelf.

Voor anderen.

Voor de wereld.

Op de volgende pagina's zullen we bespreken hoe.

DEEL 1

IK (PERSOONLIJK)

Iemands deugd wordt niet afgemeten aan zijn opmerkelijke prestaties, maar aan hoe hij zich elke dag gedraagt.

– BLAISE PASCAL

Het najagen van rechtvaardigheid begint niet op verafgelegen plekken. Het begint thuis. Het begint bij jou. Het begint met de beslissing over wie je gaat zijn. De ouderwetse waarden van integriteit, eerlijkheid, waardigheid en eer. Het fundamentele gedrag waarin deze idealen zich manifesteren: doen wat je zegt. Op de juiste manier zakendoen. Mensen goed behandelen. De belangrijkste taak in het leven was volgens de stoïcijnen dat je je richtte op waar je de controle over hebt. Onrechtvaardigheid, oneerlijkheid en wreedheid mogen dan regeren in de wereld, maar het ligt binnen onze macht om een uitzondering op deze regel te zijn. Om iemand te zijn die rechtschapen en waardig is. Welke wetten er ook zijn, hoe de cultuur

ook is, waarmee we ook kunnen weggan, we kunnen ervoor kiezen om ons aan onze eigen richtlijn te houden; een strenge en eerlijke richtlijn. Sommigen vinden dat dit allemaal nogal beperkend is. Wij vinden dat het tegenovergestelde waar is. Onze richtlijnen bevrijden ons, geven ons leven zin, en ze zorgen vooral voor een positieve verandering. We verkondigen dit evangelie niet met woorden, maar met daden, omdat we weten dat elke daad als een licht is dat de duisternis verdrijft, elke beslissing om het juiste te doen een verklaring is die onze leeftijdsgenoten, kinderen en toekomstige generatie kunnen horen.

Bij koningen dienen...

Het was misschien wel het meest hachelijke moment in de wereldgeschiedenis. Een geliefde president lag opgebaard. Er woedde een oorlog op twee fronten. In Europa bleven de gevechten doorgaan en in de concentratiekampen werden nog steeds de gruwelijke ovens en gaskamers opgestookt. In de Stille Zuidzee verliep de lange veldslag waarin eiland na eiland werd ingenomen moeizaam, waardoor een gevreesde invasie die de landing in Normandië zou doen verbleken steeds dichterbij kwam.

Een afgrijselijk atoomtijdperk – nog steeds gehuld in geheimzinnigheid – was zojuist begonnen. Een raciale afrekening, honderden jaren tegengehouden, kon niet langer worden vermeden. De donderwolken van een koude oorlog tussen grote, zegevierende krachten dreigden aan de horizon.

Terwijl miljoenen levens in de waagschaal lagen, terwijl er onzekere, moeilijke tijden opdoemden, was daar een man die er stond toen het nodig was. Wie hadden de goden gezonden? Wat had het lot geproduceerd voor deze zware beproeving?

Een boer uit een stadje in Missouri. Een kleine man met brilglazen die zo dik en bol waren dat het leek alsof zijn ogen uitpuilden. Een mislukte kledingzaakeigenaar die niet gestuurd had. Een voormalige senator uit een van de meest corrupte staten van het land, die de politiek in was gegaan nadat hij in bijna alles wat hij in zijn leven had gedaan mislukt was.

Een vicepresident, gekozen door de nu overleden Franklin Roosevelt, voor wie Roosevelt amper de tijd had genomen om hem te vertellen wat de baan inhield.

Hij stond er toen het erop aankwam: Harry S. Truman.

De schok maakte al snel plaats voor ontzetting, niet alleen bij mensen in de Verenigde Staten en bij de legers overzee, maar ook bij Truman zelf: 'Ik weet niet of jullie weleens zijn bedolven onder een lading hooi,' zei de opvolger van Roosevelt tegen de pers, 'maar toen ze me gisteren vertelden wat er was gebeurd, had ik het gevoel alsof de maan, de sterren en alle planeten boven op me waren beland.' Toen Truman vroeg of hij iets kon doen voor de voormalige presidentsvrouw, schudde Roosevelts rouwende weduwe somber haar hoofd en zei: 'Is er iets wat wij voor jou kunnen doen? Want jij bent degene die nu in de problemen zit.'

Toch wanhoopte niet iedereen. 'O, ik had er een goed gevoel over,' zei een van de meest machtige en ervaren mannen in Washington toen hij erop terugkeek, 'want ik kende hem. Ik wist wat voor soort man hij was.' De mensen die Truman goed kenden maakten zich inderdaad geen zorgen, want, zoals een spoorwegvoorman uit Missouri die de toekomstige president had ontmoet zei, toen hij als jongen zijn moeder hielp terwijl hij vijftig dollar per maand verdiende, was Truman 'een goudeerlijke topgozer'.

Zo begon wat we misschien een ongelooflijk experiment zouden kunnen noemen, waarin een schijnbaar doodgewoon iemand niet alleen in de schijnwerpers werd gezet, maar ook een positie ging bekleden die een bijna bovenmenselijke verantwoordelijkheid inhield. Zou een doorsneepersoon kunnen slagen in zo'n gigantische taak? Zou hij niet alleen zijn karakter kunnen behouden, maar ook kunnen bewijzen dat dat karakter ergens voor stond in deze gestoorde wereld van nu?

Het antwoord voor Harry Truman luidde ja. Volmondig ja.

Maar dit experiment begon niet in Washington. Of in 1945. Het begon vele jaren eerder met de eenvoudige bestudering van deugd, en het voorbeeld van een man die we al eerder hebben bestudeerd in deze reeks. ‘Zijn echte naam was Marcus Aurelius Antoninus,’ vertelde Truman later, ‘en hij was een van de grootste mannen ter wereld.’ We weten niet wie Truman liet kennismaken met Marcus, maar we weten waarmee Marcus Truman liet kennismaken. ‘Wat hij schreef in zijn *Overpeinzingen*,’ legde Truman uit over het wereldbeeld dat hij leende van de keizer, was ‘dat de vier belangrijkste deugden gematigdheid, wijsheid, rechtvaardigheid en zelfbeheersing zijn. Als een man in staat is om die vier deugden te cultiveren, dan is dat alles wat hij nodig heeft om een gelukkig en succesvol leven te leiden.’

Door deze filosofie en wat hij van zijn ouders had geleerd, ontwikkelde Truman een soort persoonlijke gedragscode. Een waaraan hij vasthield tijdens hoogte- en dieptepunten. ‘Als het niet juist is om te doen, doe het dan niet,’ onderstreepte Truman in zijn duidelijk gelezen exemplaar van *Overpeinzingen*, ‘als het niet waar is, zeg het dan niet. (...) Ten eerste, doe niets gedachteloos of zonder een doel. Ten tweede, zorg ervoor dat je daden gericht zijn op de maatschappij.’

Truman was punctueel. Hij was eerlijk. Hij werkte hard. Hij bedroog zijn vrouw niet. Hij betaalde belasting. Hij hield niet van aandacht of opvallen. Hij was beleefd. Hij hield zich aan zijn belofte. Hij hielp zijn burens. Hij droeg zijn steentje bij aan de wereld. ‘Sinds mijn jeugd, toen ik nog op mijn moeders knie zat,’ herinnerde Truman zich, ‘geloof ik in eer, gedragsnormen en op de juiste manier leven. Dat is een beloning op zich.’

Het was goed dat hij het zag als een beloning op zich, want jarenlang zat er voor hem niet meer in dan dat.

Na de middelbare school werkte Truman als postkamer-

medewerker bij de *Kansas City Star*, kassamedewerker bij een drogist, tijdwaarnemer voor de Santa Fe-spoorwegen, bankbediende en boer. Hij werd eerst afgewezen door de militaire academie West Point vanwege zijn slechte gezichtsvermogen en vervolgens werd hij, herhaaldelijk, afgewezen door de liefde van zijn leven, Bess Wallace, wier familie vond dat hij niet goed genoeg voor haar was.

Dus hij worstelde verder en wist maar net zijn hoofd boven water te houden. Hij wachtte op een kans om zichzelf te bewijzen.

De eerste kans kwam precies zevenentwintig jaar voordat Truman het Witte Huis betrad, toen hij zijn eerste reis naar het buitenland maakte en landde op het strand in Brest, Frankrijk, als lid van het Amerikaanse expeditieleger, kapitein van batterij D, een artillerie-eenheid. De lijst van Trumans geloofwaardige ontheffingen voor het leger in de Eerste Wereldoorlog is lang. Hij was drieëndertig jaar, ver voorbij de leeftijd om te worden opgeroepen voor militaire dienst. Hij had al gediend in de National Guard. Zijn gezichtsvermogen was vreselijk slecht. En als boer en enige kostwinner voor zijn moeder en zus, verwachtte niemand van hem dat hij zich zou opgeven. Toch was het ondenkbaar voor hem dat een ander zou moeten dienen in zijn plaats. Geraakt door Woodrow Wilsons oproep om de wereld veilig te maken voor democratie – om naar een maatschappelijk doel toe te werken zoals de stoïcijnen hem hadden geleerd – gaf hij zich op en ging.

Het was hier dat zijn strenge gedragscode plotseling duidelijk werd voor andere mensen.

‘Je weet dat rechtvaardigheid een afschuwelijke tiran is,’ schreef Truman in een brief naar huis, waarin hij nadacht over de discipline die hij over zijn mannen moest uitoefenen door strenge, maar eerlijke straffen uit te delen aan overtreders. Toch

was hij ook een leider die het risico liep om voor de krijgsraad te worden gesleept omdat hij zijn mannen een extra nacht rust gunde toen de oorlog woedde, en die vele jaren later nog steeds winkels bezocht die eigendom waren van mannen uit batterij D om hen financieel te steunen.

Na de oorlog begon Truman een kledingzaak, die net lang genoeg succesvol was om hem hoop te geven, om hem het gevoel te geven dat zijn pech voorbij was. Kort daarop werd het een zakelijke mislukking, waardoor hij in de schulden raakte, schulden waartoe hij zich moreel verplicht voelde ze terug te betalen, waardoor hij vijftien jaar later nog steeds de schulden met zich meedroeg (en afbetaalde), tot ver in zijn politieke carrière.

Het waren in feite die schulden waardoor hij zich groepen voelde om de politiek in te gaan. 'Ik moet eten,' waren zijn woorden toen hij met de pet in de hand naar Jim Pendergast, een vriend uit zijn diensttijd, ging. Jim was de neef van de machtigste politieke man van Kansas City, Tom Pendergast. Tom beheerste alle bedrijven en klandizie voor de staat en was bereid om de vriend van zijn geliefde neefje te steunen door hem zich verkiesbaar te laten stellen voor rechter in 1922 in Jackson County.

Als iemand een achtergrondverhaal zou schrijven over een corrupte politicus, zou zelfs het meest cynische publiek Trumans echte leven sympathiek vinden. Hij was een goed man. Hij had zijn land gediend. Hij had gezien hoe zijn vader een kleine rol speelde in de plaatselijke politiek als wegeninspecteur in 1912 in Grandview, Missouri, een positie waarin corruptie niet alleen vaak voorkwam, maar waar het ook geaccepteerd werd en in wezen deel uitmaakte van het politieke proces. Maar hoewel hij platzak was, weerstond Harry's vader de verleiding om zijn burens te bedriegen en zijn zakken te vullen. De baan putte zijn vader geheel uit, en twee jaar later overleed hij en liet zijn gezin slechts schulden na; een traditie die Harry leek voort te zetten.

Harry was bankroet en wanhopig op zoek naar werk toen hij werd aangesteld in de politiek door een van de corruptste en rijkste mannen van het land. Hij kreeg een positie die deels leek op de positie die zijn vader had gehad. Dit was zijn kans om wat geld te verdienen! Om aan zijn vrouw te laten zien dat hij speciaal was. Dat hij een plek in de wereld kon veroveren.

In plaats daarvan bewees hij zichzelf, in de woorden van Pendergast, als de ‘meest tegendraadse, koppige ezel in de wereld’. Van plan om een rechtbank te bouwen voor de county, reed Truman duizenden kilometers (waarvan hij de benzine uit eigen zak betaalde) om gebouwen en architecten te onderzoeken. Toen de bouw begon, reed hij elke dag naar de bouwplaats en overzag de bouwvakkers, want hij stond niet toe dat er halfbakken werk werd geleverd of dat er werd gestolen. ‘Ik heb geleerd dat de uitgave van overheidsgelden een publieke verantwoordelijkheid is,’ legde hij uit, ‘en ik heb nooit mijn mening over dat onderwerp veranderd. Niemand heeft ooit overheidsgeld waar ik verantwoordelijk voor was ontvangen als hij er geen eerlijke diensten voor leverde.’ Aannemers die werkten voor overheden en die naar Truman werden gestuurd, waren stomverbaasd dat hij echt offertes wilde zien en dat hij niet de voorkeur gaf aan plaatselijke bedrijven boven betere, efficiëntere bedrijven van buiten de staat. Je krijgt contracten van mij, zei hij, als je me het laagste bod geeft. Later schatte hij in dat hij wel 1,5 miljoen dollar van de county had kunnen stelen in de tijd dat hij aan het bewind was.

In plaats daarvan bespaarde hij de county veel meer.

‘Op 30 april 1929, nadat Harry ongeveer zes miljoen dollar had uitgegeven aan contracten voor wegen,’ schreef zijn biograaf David McCullough, ‘kreeg hij een verstekvonnis van 8.944,78 dollar vanwege zijn oude kledingwinkelschulden. Zijn moeder had ondertussen noodgedwongen een tweede hypotheek op de boerderij moeten nemen. Maar toen een van zijn

nieuwe wegen 4,5 hectare van haar land afnam, vond hij dat hij haar de gebruikelijke tegemoetkoming van de county moest weigeren, uit principe, gezien zijn positie.'

'Het ziet ernaar uit dat iedereen in Jackson County rijk is geworden, behalve ik,' schreef Truman aan zijn vrouw Bess. 'Maar ik ben blij dat ik goed kan slapen, ook al is het zwaar voor jou en Margie dat ik zo verdomd arm ben.' Aan zijn dochter zou hij toegeven dat hij een financiële mislukking was, maar hij zei met trots dat hij had geprobeerd haar 'wat na te laten (zoals Shakespeare zou zeggen) dat niet gestolen kan worden, namelijk een goede reputatie en naam'.

Toevallig was het deze frustrerende en koppige veeleisendheid die Trumans carrière naar een hoger plan tilde, 'hem een schop naar boven gaf' om het zo te zeggen, waardoor hij terecht kwam op de vrijgekomen Senaatszetel van Missouri. Het kon zeker geen kwaad om iemand in Washington te hebben, maar Pendergast, die wist dat hij Truman nooit moest vragen om iets onethisch te doen, wilde vooral iemand die meer doorsnee was, meer meegaand, voor het werk dichterbij huis.

Natuurlijk was dat niet hoe de mensen in Washington het zagen. De collega's die Truman niet vernederden door hem een boerenkinkel te noemen, verwezen naar hem als 'de senator van Pendergast', omdat ze aannamen dat hij gekocht en omgekocht was. Het enige wat Truman kon doen was terugkeren bij Marcus Aurelius, in het bijzonder bij een paragraaf waarin hij schreef: 'Dat klopt helemaal!'

Wanneer mensen beledigende dingen over je zeggen, benader hun arme zielen dan, dring erin door en kijk naar wat voor soort mensen ze zijn. Je zult ontdekken dat er geen reden is om moeite te doen en ervoor te zorgen dat deze mensen een goede mening over je krijgen. Echter, je

moet wel genegen zijn naar hen toe, want van nature zijn ze vrienden.

Truman ploeterde anoniem verder als senator en slaagde er niet in om indruk te maken op het publiek tot 1941, toen zijn Subcommittee Oorlogsmobilisatie de oorlogscontracten begon te onderzoeken. Plotseling kwamen de ervaringen van de man met verleiding en overheids corruptie van pas. Hij wist hoe het systeem werkte, hij wist waar de lijken waren begraven. Doordat hij de hypocriete onderzoeken had gezien waaraan politici en de pers het geld dat voor de New Deal was gebruikt om de wanhopige armen te helpen hadden onderworpen, had Truman geen enkele zin om de verspilling op het gebied van defensiecontracten te ‘tolereren’ die diezelfde groepen bereid waren te accepteren.

Wat bekend kwam te staan als het Trumancomité zou, volgens een stuk in *Time* van 1943, ‘het schaamrood op de kaken van de parlamentsleden, hoofden van oorlogscomités, generaals, admiraals, grote en kleine zakenlui en vakbondsleiders brengen’. Het zou uiteindelijk de Amerikaanse belastingbetalers ruwweg vijftien miljard dollar besparen en de corrupte functionarissen, onder wie twee brigadegeneraals, naar de gevangenis sturen.

‘Ik hoop reputatie te maken als senator,’ had Truman aan zijn vrouw geschreven, ‘en als ik lang genoeg leef, zorgt dat ervoor dat het geld als vanzelf binnenstroomt. Maar je zult een hoop moeten verdragen als ik dit doe, want ik verkoop geen invloed en ik ben geheel bereid om te worden vervloekt als ik gelijk heb.’*

Tegenwoordig lijkt dit, met al onze uitgebreide (hoewel ontoereikende) financiële wetten en andere vormen van wettelijke

* Ondertussen werd tijdens zijn campagne in 1940 de boerderij van Trumans moeder geveild op de trappen van het rechtbankgebouw.

eisen, misschien niet erg belangrijk. Het feit dat corruptie overduidelijk verkeerd en schandelijk is, zorgt ervoor dat je gemakkelijk mist hoe opmerkelijk en eenzaam Trumans eerlijke politieke leven was. Het is één ding om te proberen je handen schoon te houden, maar het is iets heel anders om dat te doen als je in een dievenhol bevindt.

Misschien zie je niet in wat het uitmaakt of een president de port betaalt voor brieven die hij naar zijn zus stuurt, ‘omdat ze persoonlijk waren. Er stond niets officieels in.’ Maar daar draait het nu juist om. Je bent óf de persoon die zo’n ethische lijn trekt, óf je bent dat niet. Je respecteert de code of dat doe je niet.

Kwam het door deze eerlijkheid en de goodwill die het opleverde dat Roosevelt ervan overtuigd was dat hij Truman moest kiezen als zijn kandidaat voor de tweede plaats? Of koos Roosevelt voor hem, omdat de man niet echt een bedreiging vormde? Het enige wat we weten is dat in april 1945 Roosevelt bezweek aan een hersenbloeding tijdens een vakantie in Warm Springs, Georgia, en de gewone man plotseling president was.

Hoewel de aantrekkingskracht van geld noch de verleiding van beroemdheid zijn karakter op dit moment had beschadigd, kon het mensen worden vergeven als ze aannamen dat volledige macht dat misschien wel zou doen. Maar zelfs dat had geen effect op Trumans zelfdiscipline. Voordat hij het ambt aanvaardde, was hij een punctuele man. Dat was er al vroeg bij hem ingeprent, vanaf het moment dat hij naar school ging, waar van de leerlingen werd verwacht, volgens de regels, ‘om punctueel te zijn en regelmatig aanwezig; gehoorzaam van geest; ordelijk in handelen; ijverig bij het studeren; vriendelijk en respectvol in doen en laten’. Nu hij president was, was het voor hem nog steeds ondenkbaar om te laat te komen, zelfs als iedereen op hem zou hebben gewacht zonder te klagen. ‘Als hij ging lunchen,’ legde een van zijn medewerkers uit, ‘en hij zei dat hij om

twee uur 's middags terug zou zijn, dan was hij op tijd terug; niet om 14.05 uur, niet om 13.15 uur, maar om 14.00 uur.'

Er stonden vier klokken op het bureau in de Oval Office, plus twee in de kamer, en hij had een horloge om zijn pols. Zelfs zijn manier van lopen, waarin hij in het leger was getraind, was op tijd; altijd honderdtwintig stappen per minuut. Hotelmedewerkers en verslaggevers konden hun horloges gelijkzetten op Trumans dagelijkse routine. 'O, hij stapt om 7.29 uur uit de lift,' zeiden ze als hij bijvoorbeeld New York bezocht.

En dat deed hij ook! Elke keer weer!

Niet lang nadat hij het ambt had aanvaard, had Truman een gesprek met Harry Hopkins. Voor Truman was het een doodgewoon gesprek. Hopkins was een van Roosevelt's langst dienende bedienden en vertrouwelingen. Truman sprak met hem nadat hij hem op een spoedmissie naar Rusland had gestuurd. 'Ik ben je enorm veel dank verschuldigd voor wat je hebt gedaan,' zei Truman tegen hem, 'en daar wil ik je voor bedanken.' Hopkins was stomverbaasd. Toen hij het kantoor verliet, zei hij tegen de perssecretaris: 'Weet je, er is zojuist iets gebeurd wat ik nog nooit eerder in mijn leven heb meegemaakt... De president zei zojuist "Dank je wel" tegen me.'

Truman was iemand die, wanneer een dochter van een van de parlementsleden een operatie had gehad terwijl haar vader overzee was voor staatszaken, vanuit het ziekenhuis de regeringsafgezant belde met updates over haar toestand; iemand die, na een pittige woordenwisseling te hebben gehad met een universiteitsstudent in Californië, aan de jongen vroeg om hem te schrijven en aan de faculteitsvoorzitter om hem op de hoogte te houden van de cijfers die de jongen haalde; iemand die ten tijde van de Berlijnse luchtbrug een condoleancebrief stuurde vanuit het Witte Huis toen een kind van een batterij D-veteraan omkwam bij een auto-ongeluk; en iemand die de voormalige president

Hoover tot tranen toe roerde door hem uit te nodigen om terug te keren naar het Witte Huis nadat hij daar twaalf jaar geleden uit verbannen was.* Maar de eerste, openbare glimp van deze persoonlijke genegenheid en medeleven kwam slechts zes dagen nadat hij als president was ingezworen. Truman woonde toen de begrafenis bij van Tom Pendergast, een persona non grata na een gevangenisstraf, iemand die bij iedereen uit de gratie was. ‘Wat voor soort man zou niet naar de begrafenis van zijn vriend gaan omdat hij erom veroordeeld wordt?’ vroeg Truman zich af.

Er is een speciaal persoon voor nodig om ruimte te hebben om om andere mensen te geven in wat ongetwijfeld de meest stressvolle periode van zijn leven was, en mogelijk zelfs een van de meest stressvolle periodes voor bijna iedereen op dat moment. In dertig dagen tijd vielen de Russen Polen binnen en deden mee aan de oorlog tegen Japan, terwijl de Verenigde Naties werd gevormd om toekomstige oorlogen te voorkomen en de eerste lading uranium voor militair gebruik onderweg was.

‘Hij is een man die immens vastberaden is,’ zei Winston Churchill over Truman, kort nadat hij hem had ontmoet. ‘Hij gaat delicate onderwerpen niet uit de weg, hij vat de koe gewoon stevig bij de horens.’ Dat was goed, want in de maanden die volgden stortte de Europese economie in, en was er de Berlijnse luchtbrug en de invoering van de trumandoctrine.

De meest verstreckende van zijn beslissingen in die periode was uiteraard het laten vallen van de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. Het debat over deze beslissing woedt nu en het woedde meteen erna, maar er wordt over het hoofd gezien hoe weinig het debat ervoor woedde. Slechts maanden voor de

* Hij gaf Hoover een rol in het leveren van voedsel en hulpmiddelen aan Europa, iets wat Hoovers specialiteit was na de Eerste Wereldoorlog en na de Grote Vloed van 1927.

eerste explosies in het atoomtijdperk wist Truman niet eens dat de bom bestond! Het was een militair project en vooral een militaire beslissing, waarbij een generaal later over Truman schreef dat hij was als ‘een jongetje op een slee dat nooit de mogelijkheid kreeg om ja te zeggen. Het enige wat hij kon zeggen was nee.’ Het zat wat ingewikkelder in elkaar dan dat, zoals Truman zelf opmerkte op de dag waarop de bom voor het eerst getest werd. Hij betreurde het dat er een wereld bestond waarin ‘machines de moraal een paar eeuwen voorbij waren’, en hij hoopte op een toekomst waarin zoiets niet zou bestaan.

Maar hier in het nu streed hij met een meedogenloze en bijna onbegrijpelijk slechte vijand. Op 30 juli 1945 werd de *uss Indianapolis*, het schip dat slechts vier dagen eerder de materialen om de eerste kernbom te maken had afgeleverd op het eiland Tinian, tot zinken gebracht door een Japanse onderzeeër. Meer dan duizend mannen kwamen hierbij om het leven, velen van hen werden opgegeten door de haaien toen ze in de oceaan ronddreven.

We weten dat Truman besloot om ja te zeggen, en voor de rest van zijn leven geloofde hij dat het de juiste beslissing was. Dat het als president, die verkozen was door miljoenen vaders en moeders, zijn taak was om de Amerikaanse levens te beschermen, en alle andere overwegingen waren daaraan ondergeschikt. Maar na de aangerichte verwoestingen op 6 en 9 augustus waren de implicaties van deze twee atoombommen geheel duidelijk. Terwijl de verbranding van meer dan tweehonderdduizend Japanners een tragedie is die voor altijd in de geschiedenis staat gegrift, was een zeer belangrijk resultaat ervan dat Truman na afloop beseftte dat zo’n afgrijselijke macht in geen enkel geval in handen van militaire leidinggevenden kon blijven. Hij pakte dit gevoelige onderwerp stevig aan en droeg de macht over kernwapens over aan de burgers, waar de macht nog steeds ligt – gelukkig – en de wapens zijn nog steeds niet opnieuw ingezet.

Het is bijna een van die clichéverhalen over leiderschap geworden om te vertellen dat Truman op zijn bureau in het Witte Huis een bordje had staan waarop stond: DE SCHULD STOPT HIER. Dit klopt en het omschreef zijn aanpak. Want hij nam niet alleen moeilijke beslissingen; hij nam ook de verantwoordelijkheid voor die beslissingen op zich. Minder bekend is echter een meer illustratief bordje, eentje met een advies dat veel meer leiders van nu zouden moeten volgen. DOE ALTIJD HET JUISTE! staat erop, naar een citaat van Mark Twain. ‘Dit zal sommige mensen voldoening schenken en de rest verbazen.’

Was het gebruik van kernbommen juist? Daarover kun je discussiëren. Aan de andere kant stelt niemand vragen over het Marshallplan. Toen Duitsland zich in mei 1945 overgaf, was dat niet het einde van de problemen in Europa. Zowel het continent als het Verenigd Koninkrijk was verwoest door een oorlog die zes jaar had geduurd. Zo’n veertig miljoen mensen waren ontheemd. Een generatie kinderen was wees geworden. Op het enorm uitgestrekte continent hadden mensen geen werk, eten of warmte. Als de oorlog een humanitaire ramp was geweest waardoor miljoenen waren omgekomen, zou het lijden dat erna volgde niet te bevatten zijn geweest.

Vastbesloten om iets te doen bedachten Truman en zijn adviseurs een plan om de economie van een halfgrond te redden. Hij zei tegen het Congres dat hij vijftien of zestien miljard dollar nodig had om weg te geven. Toen Sam Rayburn, voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, steigerde, herinnerde Truman hem eraan dat dat bijna precies het bedrag was dat het Trumancomité een paar jaar eerder had bespaard. ‘Nu hebben we dat geld nodig,’ zei hij tegen hem, ‘en we kunnen er de wereld mee redden.’

Als dit plan helemaal te danken was aan Truman, waarom is het dan niet naar hem vernoemd? Een reden hiervoor is poli-

tiek inzicht. Een andere reden is bescheidenheid uit de Midwest. ‘Generaal, ik wil dat dit plan bekend komt te staan in de geschiedenis met jouw naam eraan verbonden,’ zei Truman tegen generaal George Marshall. Marshall was de enorm populaire grondlegger van de oorlogsinspanningen van de geallieerden in de Verenigde Staten en Truman kende hem al sinds zijn tijd als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. ‘En spreek me hierbij niet tegen. Ik heb een besluit genomen, en bedenk dat ik je meerdere ben.’ Dus wat historicus Arthur Toynbee de ‘belangrijkste prestatie van onze tijd’ noemde (het schenken van miljarden dollars aan door oorlog verwoeste en verscheurde landen, en in sommige gevallen voormalige vijanden), werd bekroond met een eenvoudige nederige daad, namelijk de eer ervoor aan een ander geven.

Er zijn genoeg leiders geweest die persoonlijk zeer integer waren, maar die een afgrijselijke reputatie hadden als het om mensenrechten ging. De ironie van de kruistochten van de Verenigde Staten in zowel Europa als in het gebied in de Grote Oceaan (vechten tegen het fascisme en volkerenmoord, en voor democratie en gerechtigheid) is hoe imperfect de eenheid in het land was. Truman groeide op in een voormalige slavenstaat, slechts een generatie verwijderd van slavernij. Lang nadat hij volwassen was geworden, hield hij vast aan veel van de tegenstrijdige, raciale bagage die dat soort opvoeding met zich meebrengt. Zijn grootouders van beide kanten hadden tot slaaf gemaakt gehad. Zijn ouders herinnerden zich de burgeroorlog nog levendig genoeg – of onjuist genoeg – waardoor Trumans moeder weigerde om in de Lincoln-slaapkamer te slapen als ze haar zoon bezocht in het Witte Huis.

Dus hier heb je een man die opgevoed was door racisten om een racist te worden, die in 1922 had gespeeld met de gedachte om lid te worden van de Ku Klux Klan, alsof het een van de

tientallen clubs was waar hij lid van was, en hij veranderde in een man die de rassenscheiding in het leger in 1948 ophief (een van de weinige dingen waar de president in z'n eentje over kon beslissen). Dezelfde man verbood discriminatie bij de overheid en stelde met een pennenstreek duizenden banen open voor alle Amerikanen, ongeacht ras, religie of nationaliteit. Het was Truman die in 1948 de eerste, geïntegreerde politieke bijeenkomst hield in Texas, en daarna de eerste president werd die de National Association for the Advancement of Colored People toesprak vanaf de trappen van het Lincoln Memorial. Maar jaren ervoor in Sedalia, Missouri, was het Truman die zijn burens en familie aankeek en hen uitdaagde om na te denken over het onderwerp 'ras'. 'Ik geloof in de broederschap van mensen,' zei hij tegen hen. 'Niet alleen de broederschap van witte mensen, maar de broederschap van alle mensen voor de wet. Ik geloof in de grondwet en de Onafhankelijkheidsverklaring. Door zwarten de rechten te geven die van hen zijn, handelen we slechts in overeenstemming met onze eigen idealen van een ware democratie.'

Hij had meer kunnen doen; dat had iedereen kunnen doen; maar wat hij wel deed, was wat zijn politieke adviseurs 'politieke zelfmoord' noemden. In 1948 zag hij wat ze bedoelden toen veel zuidelijke staten in de Verenigde Staten de landelijke conventie van de democraten in Philadelphia verlieten toen het over zijn burgerrechtenbeleid ging. Hij gaf toe dat hij wat steun was verloren, maar hij antwoordde dapper: 'Je kunt altijd verder zonder de steun van zulke mensen.'

Waarom had hij zich hieraan gewaagd? Uiteraard kwam het doordat hij geloofde in de grondwet en de Onafhankelijkheidsverklaring. In zijn toespraak bij het Lincoln Memorial voorvoelde hij de beroemde droom van Martin Luther King zo'n zestien jaar later door te zeggen: 'Als ik zeg alle Amerikanen, dan bedoel ik echt alle Amerikanen.' Maar het kwam vooral door

het nieuws over een afschuwelijke lynchpartij in Monroe, Georgia, van een zwarte oorlogsveteraan uit de Tweede Wereldoorlog, een lynchpartij die expliciet werd aangemoedigd door de plaatselijke politici. Het was de absolute wreedheid en het geweld ervan dat Truman had ontgaan van al de illusies uit zijn jeugd. Het krenkte zijn gevoel van fatsoen en fundamentele menselijkheid. ‘Mijn god!’ zei hij toen hij hoorde hoe de geüniformeerde sergeant Isaac Woodard Jr. van een bus in South Carolina was getrokken en toen in elkaar geslagen was en opzettelijk blind werd gemaakt door een plaatselijke politicommissaris. ‘Ik had geen idee dat het zo erg was,’ zei hij. ‘We moeten iets doen!’

En dat deed hij.

De presidentiële commissie voor burgerrechten die hij kort daarna oprichtte zou de onafhankelijke rechtspraak in de Verenigde Staten ingrijpend veranderen. Het was het begin van een transformatie die niet alleen veel te lang was uitgesteld, maar die Truman zelf had genegeerd. ‘De prachtige, schitterende ontwikkeling in die jaren,’ merkten de raadslieden van het Witte Huis op, ‘was Harry Trumans vermogen om te groeien.’

In 1950 hoorde hij dat de familie van sergeant John Rice op problemen stuitte toen ze hun zoon wilden begraven op een van de begraafplaatsen van Sioux City in Iowa. Rice was een oorlogsheld die was gedood tijdens zijn dienst in Korea, kort voor de landing in Inchon. Hij was ook een inheemse Amerikaan die de naam Walking in Blue Sky droeg. Truman, die furieus was over de onrechtvaardigheid hiervan, maakte de weg vrij voor Rice om te worden begraven op Arlington, met volledige militaire eer. Ook stuurde hij een vliegtuig om de familie op te halen voor de ceremonie. ‘De president voelt dat de landelijke waardering voor mensen die zich opofferen voor hun land niet beperkt moet worden door ras, huidskleur of afkomst,’ zo luidde het officiële standpunt.

Er was weinig waarin Harry Truman op Franklin Roosevelt of Abraham Lincoln leek. Hij hield minder meeslepende toespraken en niemand zag hem als iemand die geschiedenis zou schrijven. Hij was klein. Hij was niet knap om te zien. Hij straalde geen klasse, macht of charme uit. Zijn beslissingen waren niet het product van een samenhangende ideologie. Ze kwamen niet voort uit een grootse toekomstvisie, maar eerder uit iets wat veel eenvoudiger en toegankelijker was; iets wat ook menselijker was. Wat ons geweten en zelfrespect van ons eisen dat we aan anderen geven en hoe we anderen behandelen.

Truman was niet perfect en was net als alle mensen een product van zijn tijd. Zo hield hij frustrerend genoeg langer dan nodig was vast aan vooroordelen en conventies. Maar toch moet het ons inspireren dat de butler van het Witte Huis, Alonzo Fields, een zwarte man die twintig jaar lang diende onder vier presidenten, terugkeek op zijn tijd met Truman en zei dat Truman de enige machtige persoon was die hij had ontmoet die de tijd nam om te begrijpen wie hij was als persoon.

Hoeveel politici zijn eerlijk? Hoeveel van hen zijn aardig? Hoeveel van hen leven volgens een richtlijn? Hoeveel mensen zetten anderen op de eerste plaats? 'Ik las telkens weer dat hij een gewone man was,' zei Dean Acheson, Trumans hoogopgeleide, van adel zijnde staatssecretaris. 'Wat dat dan ook mag betekenen... ik beschouwde hem als een van de meest buitengewone mensen die ooit hebben geleefd.'

Misschien bewijst het volgende verhaal beter dan wat ook wie Truman was. Toen hij besloot niet mee te doen aan de presidentsverkiezingen voor een derde termijn (een precedent dat aan stukken was geslagen door Roosevelt) werd Truman geconfronteerd met de realiteit om de macht over te dragen aan Dwight D. Eisenhower, een man die hij lange tijd had bewon-

derd, maar die hij had zien veranderen in een nogal ondankbare politieke tegenstander.*

Na een verbitterde campagne, waarin beiden elkaar persoonlijk aanvielen, was de dag van de inhuldiging beladen. Eisenhower had een enorme overwinning behaald, maar hij voelde zich niet bijzonder grootmoedig. Hij haalde zijn neus op voor een galante uitnodiging van Truman voor koffie in het Witte Huis en probeerde Truman te dwingen om hem op te halen van zijn hotel. Slechts met tegenzin stemde Eisenhower toe om de zittende president te bezoeken, zoals de gewoonte voorschreef; maar hij bleef in de auto zitten om zo Truman te dwingen naar hem toe te komen, iets wat Truman zonder problemen deed.

Daar, op de trappen van het Capitool, zag Eisenhower tot zijn stomme verbazing dat zijn zoon, die toen in het leger overzee diende, aanwezig was. 'Ik vraag me af wie verantwoordelijk is voor het feit dat mijn zoon John vanuit Korea is overgehaald naar Washington,' zei Eisenhower op eisende toon. 'Wie probeert me te vernederen?' Truman, die stilletjes deze attente verrassing had gepland voor zijn huidige rivaal, antwoordde slechts: 'De president van de Verenigde Staten heeft uw zoon het bevel gegeven om de inauguratie van zijn vader tot president bij te wonen. Als u dacht dat iemand u probeerde te vernederen door dit bevel te geven, dan neemt de president de volledige verantwoordelijkheid hiervoor op zich.' Een paar dagen later stuurde Eisenhower Truman een brief waarin hij hem bedankte voor zijn 'attente gebaar door mijn zoon het bevel te geven naar huis te komen vanuit Korea... en helemaal

* Truman vernietigde persoonlijk bewijs dat Eisenhower zijn vrouw bedroog tijdens de oorlog, omdat hij geloofde dat dat niemand wat aanging. Volgens andere verslagen bood hij aan om zich niet opnieuw verkiesbaar te stellen als Eisenhower president wilde worden.

vanwege het feit dat u zowel hem als mijzelf niet heeft laten weten dat u dat gedaan had'. Toen betaalde hij deze galante geste terug door zes jaar lang niet tegen Truman te spreken.

Truman verliet Washington, waarbij hij voor het eerst in bijna tien jaar tijd moest wachten voor een rood licht, en keerde terug naar Independence in Missouri. Journalisten vroegen aan hem wat hij deed op zijn eerste dag als ex-president. 'Ik bracht onze koffers naar de zolder,' antwoordde hij. Pijnlijk keerde hij terug naar het leven dat hij eerder had en de persoon die hij was voor het presidentschap; dat wil zeggen, een gewoon persoon. Niet lang daarna werd hij gezien langs de kant van de snelweg, waar hij gestopt was om een boer te helpen zijn varkens van de weg te krijgen.

Truman, zoals veel ex-presidenten, werd bedolven onder lucratieve mogelijkheden; baantjes waarin hij niets hoefde te doen en waardoor hij eindelijk verzekerd zou zijn van een inkomen en rijk kon worden. Hij weigerde ze allemaal. 'Ik sterf nog liever in het armenhuis dan dat ik zoiets ga doen,' zei hij. Het land vreesde inderdaad dat het zover zou komen en moest, waarschijnlijk tot grote schaamte van de man, voor het eerst een pensioen voor presidenten creëren.

Toen Truman nog president was, had hij tijdens het uitreiken van de Medal of Honor verschillende keren gezegd dat hij liever zelf zo'n medaille kreeg dan dat hij de president van de Verenigde Staten was. Toch wees Truman op zeventientigjarige leeftijd voorafgaand aan een medaille-uitreiking van het Congres een medaille af. 'Ik vind niet dat ik iets heb gedaan wat een prijs van welke soort dan ook, van het Congres of van een andere organisatie, verdient,' schreef hij. 'Dit betekent niet dat ik niet waardeer wat jullie en anderen gedaan hebben, omdat ik het soort dingen waardeer die gezegd zijn, net als ik het voorstel om te worden voorgedragen voor de medaille waardeer.'

Hij vond dat de Medal of Honor voor helden op het slagveld was, en de regels moesten niet worden aangepast zodat hij er een kon krijgen. Zelfs niet voor iets wat hij heel graag wilde hebben.

Zo zat de man in elkaar.

Dit is het voorbeeld dat we moeten proberen te volgen.

Zelfs als heel weinig mensen het met ons eens zijn. Zelfs als het niet echt beloond wordt.

We moeten het volgende begrijpen. Rechtvaardigheid is niet iets wat we van anderen eisen, maar iets wat we van onszelf eisen. Het is niet iets waarover we praten, het is een manier van leven. Ook hoeft het niet altijd een abstract, verheven iets te zijn. Het kan praktisch, toegankelijk en persoonlijk zijn. Dus waar kunnen we het beste beginnen?

Rechtvaardigheid kan zijn...

- ... de normen waarnaar we leven;
- ... de manier waarop we mensen behandelen;
- ... de beloftes die we nakomen;
- ... de integriteit die we aan onze woorden toevoegen;
- ... de loyaliteit en vrijgevigheid naar onze vrienden toe;
- ... de kansen die we accepteren (en die we afwijzen);
- ... de dingen waar we om geven;
- ... het verschil dat we maken voor mensen.

Hierdoor zul je niet altijd populair maken. Het zal niet altijd worden gewaardeerd. Truman was bij zijn aftreden een van de minst populaire presidenten in de geschiedenis, zoals meestal het geval is bij leiders die moeilijke, maar noodzakelijke beslissingen nemen. Maar zijn daden hebben de tand des tijds goed doorstaan, zoals ethiek en integriteit meestal doen.

We blijven het juiste doen en uiteindelijk wordt het het juiste onderdeel van ons... en ook van deze wereld.